

تأثیر والدین دیندار در ایفای نقش اجتماعی فرزندان از دیدگاه آیات و روایات

فرشته شیخی^۱

چکیده:

خانواده بر اساس جایگاه خود، بیشترین تأثیر را بر تربیت فرزند دارد؛ نکته مهم و قابل توجه این است که والدین احساس می‌کنند فرزندان هنگام ورود به سیستم آموزشی (دبستان و غیره)، تحت تعلیم قرار می‌گیرند و شخصیت ایشان ساخته می‌شود، اما غافل از آنکه اکثر تأثیرپذیری فرزندان در همان سال‌های اولیه و قبل از ورود به سیستم همگانی آموزش و پرورش است. درواقع فرزند قبل از رسیدن به شش‌سالگی، شاکله شخصیتی‌اش شکل می‌گیرد. یکی از این فاکتورهای شخصیت، شخصیت دینی است. از آنجایی که تمام پیرامونی فرزند را عموماً والدین و افراد نزدیک به ایشان شکل می‌دهند، تأثیر پذیرفتن ایشان از والدین از لحاظ فرهنگ دینی به مراتب گسترده‌تر از دیگران است؛ عموماً اگر والدین افراد متدین و مذهبی باشند، ناخودآگاه فرزند به سمت دین کشیده می‌شود و از همان کودکی با دین آشنا می‌شود؛ البته این امر عمومیت نداشته، ولی از تأثیرگذاری آن نمی‌توان غافل ماند. در این مقاله به دنبال آن هستیم تا تأثیر والدین دیندار در ایفای نقش اجتماعی فرزندان از دیدگاه آیات و روایات را بررسی کنیم. و در پایان نیز والدین چگونه می‌توانند فرزندان دین‌دار تربیت کنند، ارائه شده است.

واژگان کلیدی:

والدین، دیندار، نقش اجتماعی، فرزندان، آیات، روایات

^۱ طلبه سطح دو؛ حوزه‌ی علمیه فاطمیه (س) دهلران

بی‌شک والدین و به‌طریق‌اولی مادر بیشترین تأثیر را در تربیت اجتماعی فرزند برعهده دارند؛ از همین‌رو تأثیر میزان دین‌داری والدین بر فرزندان از میزان بالایی برخوردار است. درواقع همواره تربیت و اداره فرزندان برای نسل آدمی از بزرگ‌ترین دغدغه‌های دیرین و نیز از مهم‌ترین شاخص‌های تربیتی آدمی در طول تاریخ بوده است. نقش شگفت‌انگیز تعلیم و تربیت در زندگی انسان بر هیچ خردمندی پوشیده نیست. شکوفایی استعدادها و ارزش‌های والا بر تعلیم و تربیت مبتنی است و انسان‌شدن انسان و وصولش به کمال نهایی، همه مرهون تعلیم و تربیت صحیح است (کاردان، ۱۳۷۲، ۱۴۵). مسئله این است که آیا باورهای دینی و اعتقاد به خدا، پیامبر، وحی، رسالت و مبانی اعتقادی، مثل نماز، روزه و فروع دین در تربیت و آموزش فرزندان تأثیر دارد؟ فرض در این تحقیق این است که تربیت دینی در رشد و تعالی فرزندان مؤثر است و خانواده‌هایی که گرایش و توجه دینی دارند و به ارزش‌های دینی و اعتقادی پایبند هستند، در پرورش و تربیت فرزندان موفق بوده و از نظر گرایش فرزندان آنها به گناه، اعتیاد، بزهکاری و اختلالات دیگر، درصد کمتری را نسبت به سایر خانواده‌ها، به‌ویژه خانواده‌هایی که گرایش کمتری به دین و دینداری دارند، نشان می‌دهد. هدف تعلیم و تربیت در فرهنگ اسلامی، شکوفایی تام و تمام استعدادها و خلاقیت‌ها در جهت رشد شخصیت اجتماعی و تجلی عزت‌نفس در راه رسیدن به کمال و تبدیل‌شدن به انسان کامل دانسته شده است (شاکری‌نیا، ۱۳۷۹، ۱۱۴).

همچنین به یقین تعلیم و تربیت، با ارزش‌ترین و مهمترین وظیفه آدمی به شمار می‌آید. والاترین و ارجمندترین انسان‌ها که همان پیامبران و جانشینان آنان هستند، در این طریق مبعوث گشته‌اند و سرچشمه سعادت و رستگاری بشر را همواره در این عرصه جست‌وجو کرده‌اند (باهنر، ۱۳۸۸، ص ۱۳). دغدغه تعلیم و تربیت و عوامل مؤثر در آن، همواره با انسان بوده است؛ زیرا آگاهی از عوامل تربیت و بررسی میزان تأثیر هر یک از این عوامل، دست اندرکاران امر تربیت را کمک می‌کند تا بتوانند با توجه به میزان تأثیر آنها، برای تربیت بهتر، برنامه‌ریزی نموده و در فرایند تربیت برای هر کدام جایگاه ویژه‌ای قایل گردند. تعلیم و تربیت با امور زیادی سروکار دارد؛ اموری همچون روش تربیت، محتوای تربیتی، منابع تربیتی و... ارزش‌ها مهم‌ترین محتوا و برنامه نظام تعلیم و تربیت را شکل می‌دهند که مهم‌ترین نهاد تربیتی، یعنی خانواده، با آنها رابطه مستقیم دارد و به‌طور قطع از آنها متأثر است.

خانواده مهمترین نهاد اجتماعی در جوامع انسانی بود و از نظر تکوین شخصیت و پرورش آن در فرزندان و سازگاری فرد یا جامعه آثار وسیعی دارد. تاثیر والدین بر رشد فرزند، چنان بارز است که با وجود اختلافات موجود در بین صاحب نظران روانشناسی، بسیاری از آنان در زمینه اهمیت سبک- های فرزندپروری و تاثیر آن بر رشد، نظر مشترک دارند به گونه‌ای که صرف نظر از مکتبی که به آن معتقدند کنش‌های متقابل بین والدین و فرزندان را اساس رشد عاطفی تلقی نمودند (پورعبدلی و همکاران، ۱۳۷۸: ۱۰۸) یکی از عوامل بسیار مهم و اثرگذار بر رفتار و شخصیت فرد خانواده است. محیط خانواده، اولین و بادوام ترین عاملی است که در رشد شخصیت افراد تاثیر می‌گذارد. این نظام به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم از طریق روش‌های مختلف بر تربیت کودکان موثر است. والدین برای تربیت فرزندانشان اعتقادات و روش‌های مختلفی دارند که مجموعه‌ی این اعتقادات و روش‌ها، سبک فرزندپروری والدین را تشریح می‌دهد. در تعالیم اسلامی تربیت کننده خداوند است (حمد، ۲) ربوبیت تکوینی و تشریعی بر عالم سیطره دارد و بعثت رسولی که زمینه تزکیه و تعلیم را فراهم نموده متنی بر مومنان معرفی می‌شود در ادامه امر به تربیت فرزندان نکته‌ای است که در قرآن و روایات بسیار بر آن تاکید شده است و زمان آغاز آن به پیش از انتخاب همسر برمی‌گردد. (اسفندیار و همکاران، ۱۳۹۹: ۸۴) تحقق هدف آفرینش انسان تنها در پرتو تعلیم و تربیت موثر است به این منظور خداوند متعال انسان را به نیروی عقل و ابزار معرفت تجهیز کرده و پیامبرانی را با براهین روشن و احکام و قوانین متین و رسالت سنگین تعلیم و تربیت انسان را به آنان سپرد از این رو تعلیم و تربیت مهمترین بخش تعلیمات و معارف ادیان آسمانی به ویژه اسلام را تشکیل می‌دهد (صالحی و یاراحمدی ۱۳۸۷، ۲۴) خانواده نیز یکی از مهمترین گروه‌های ابتدایی تربیت است. کارکرد خانواده جنبه مهم محیط خانوادگی است که سلامت جسمانی، اجتماعی و هیجانی فرزندان را تحت تاثیر قرار می‌دهد در واقع آنچه در درون خانواده اتفاق می‌افتد و چگونگی کارکرد آن می‌تواند عاملی کلیدی در ایجاد انعطاف‌پذیری و کاهش خطرات فعلی و بعدی مرتبط با رویکردهای ناگوار و شرایط نامناسب باشد محیط‌های خانوادگی برانگیزاننده و پرورش‌دهنده فرزندان را قادر می‌سازد که یاد بگیرند و پیشرفت کنند در حالی که محیط‌های خانوادگی ناکارآمد می‌تواند برای بسیاری از افراد و فرزندان و انتقال مثبت آن به بزرگسالی بسیار مضر باشد. (آقا محمدی، ۱۳۹۲: ۱۰۶)

دین و دینداری به مفهوم ایمان و اعتقاد قلبی به خدا، عوالم غیبی و وجود روح و تسلیم در برابر اوامر و مشیت الهی و قدرت بزرگ و ازلی است که قاهر و قادر به جهان محسوس و عوالم دیگر است. در یک تعریف کلی تربیت را فراهم آوردن زمینه برای پرورش استعدادهای درونی هر موجود و به فعلیت رساندن امکانات بالقوه در درون او دانسته‌اند (سادات، ۱۳۶۵، ۱۰۸)؛ این تعریف با بیانی که آموزش و پرورش از تربیت دارد، همخوان است؛ در آنجا نیز تربیت معادل بارور ساختن کلیه استعدادها و به فعلیت رساندن آنها دانسته شده است (شعاری‌نژاد، ۱۳۶۵، ۲۳۰). در واقع تعلیم و تربیت چه از نوع کلاسیک و چه از نوع سنتی، در همه بخش‌های زندگی در مورد کودکان و فرزندان کاملاً تأثیر دارد. در بررسی کلی و اجتماعی، آموزه‌ها و باورهای دینی و دین‌داری، در تربیت و آموزش فرزندان اثرات مثبت و سازنده دارند که در همین تحقیق به موارد گوناگون آن اشاره می‌کنیم. رفتار دینی که در قالب شعائر است یکی از پیچیده‌ترین رفتارهای انسانی است که تا مدت‌ها مورد توجه جدی دانشمندان علوم انسانی قرار نمی‌گرفت. البته به نظر می‌رسد که این رویکرد در حال تغییر است (شاکری‌نیا ۱۳۷۹: ۷۸).

تربیت بر اساس دین

تربیت دینی مجموعه از اقدامات و تلاش‌ها و زمینه‌سازی‌ها برای ایجاد دگرگونی در فکر و عمل است که منطبق با آن فکر و عمل دارای جنبه‌های موضع‌گیر بر اساس آن باشند. دینداری ایمان یک ضرورت است از آن بابت اینکه ایمان ستونی است که ما را در طوفان‌ها از افتادن و مغلوب شدن نگاه می‌دارد. کسی که مذهب ندارد، همچون غریبی است که در تلاطم دریای شک و تردید و بی تکلیفی دست‌وپا می‌زند. انسان به شکلی آفریده شده که سعی می‌کند ایده‌های خود را به همه افراد بشری گسترش دهد. نوع بشر چه در زمینه‌های دینی و چه در زمینه‌های غیردینی همواره سعی در جهانی کردن دیدگاه‌های خود داشته است، چرا که فکر می‌کند به نوعی با تبیین دیدگاه دینی و یا غیردینی خود و گسترش آن به همه جوامع بشری به آرمان شهر خود خواهد رسید. پیامبران از جمله کسانی بوده‌اند که با توسل به آیات الهی و برنامه‌های الهی به آرمان‌شهر توجه داشته‌اند. در طول تاریخ تعدادی از پیامبران همواره سعی در هدایت انسان به سوی زندگی بهتر و ایدئال داشته‌اند و در بعضی موارد با

تشکیل حکومت‌هایی به صورت آرمانی سعی در ارائه نمونه‌های عینی از چنین جامعه‌هایی را داشته‌اند. درباره خانواده، (شناخت حقوق)، یک گام است و (ادای حقوق)، گامی دیگر، قرآن کریم، از یک سو از ویژگی‌های بندگان شایسته خدای رحمان، این را می‌داند که از خداوند درخواست خانواده و فرزندانی دارند که مایه نور چشم و عزت و آبرو و سربلندی است؛ ربنا هب لنا من ازواجنا وذریاتنا قره اعین و از سوی دیگر، توصیه قرآن به اهل ایمان آن است که خود و خانواده خود را از آتش سوزان دوزخ حفظ و نگه‌داری کنند؛ یا ایها الذین امنو، قوا انفسکم واهلیکم ناراً وقودها الناس و الحجاره (سامانی، ۱۳۸۹، ۵).

تاثیر والدین دیندار در ایفای نقش اجتماعی فرزندان از دیدگاه آیات

بر اساس آیات قرآن، والدین دیندار با تربیت صحیح و الگو قرار دادن تعالیم دینی، نقش اساسی در شکل‌گیری هویت و ایفای نقش اجتماعی سالم فرزندان دارند. این تربیت شامل آموزش اصول اخلاقی، رفتارهای درست، و تشویق به مشارکت فعال در جامعه می‌شود.

توضیح:

نقش الگو:

والدین دیندار با رفتار و کردار خود، الگویی برای فرزندان خود هستند. اگر والدین به اصول دینی پایبند باشند، فرزندان نیز به احتمال زیاد این ارزش‌ها را درونی می‌کنند و در زندگی اجتماعی خود به آنها عمل می‌کنند.

تربیت دینی:

آیات قرآن بر اهمیت تربیت دینی فرزندان تأکید دارند. این تربیت شامل آموزش توحید، اخلاق نیکو، نماز، روزه و سایر احکام اسلامی است.

مسئولیت اجتماعی:

والدین وظیفه دارند فرزندان خود را به گونه‌ای تربیت کنند که در جامعه مسئولیت‌پذیر و مفید باشند. این مسئولیت شامل رعایت حقوق دیگران، کمک به نیازمندان و مشارکت در فعالیت‌های خیرخواهانه می‌شود.

نتیجه:

با توجه به تحقیقات به دست آمده به این نتیجه می‌توان رسید که والدین از بدو تولد و حتی قبل از آن نقش مستقیم و غیرمستقیم در تربیت فرزندان دارند: بنابراین باید اصول و شیوه‌های تربیت صحیح فرزندان را پیشه کار خود قرار دهند. بدین سبب قرآن کریم و روایات اهل بیت بهترین روش‌های تربیت را چه در سطح فردی و چه در سطح اجتماعی پیش روی گذاشته است؛ فلسفه این تربیت تنها اخروی نیست بلکه هم دنیوی و هم اخروی، پس از این مطلب می‌توان استنباط کرد که امر تربیت وظیفه خاصی بر عهده والدین می‌باشد که باید به نحو احسن این فریضه اخلاقی را به جا آورند؛ اما مسلم است که مادر عنصر مهم و اساسی فراهم آوردن بستر تربیت فرزند در دوران بارداری و شیردهی و فرایند رشد در دامن طاهر و پرمحبت خویش است و پدر بیشتر در جنبه‌های تامین معاش، امنیت، آرامش و ایجاد محیطی آرام می‌تواند بهتر ظاهر شود و مسلم است که هر کس باید نقش خود را باید بخوبی ایفا کند تا بتواند فرزند صالح مطابق با ملاک‌های صحیح اسلام ناب داشته باشد برای همین خانواده باید نه تنها در تربیت بلکه باید در عرصه اجتماع نیز کمک فرزند باشد برای مثال انتخاب محل تعلیم و ورزش می‌تواند تاثیر بسزایی در شکل‌گیری اصول و بنیاد کودک ایفا کند.

خانواده‌ها در زمینه تعلیم و تربیت نقش ارزنده‌ای دارند. از آنجاکه دوره جوانی بسیار مهم و باارزش است و آینده کشور در اختیار جوانان است، باید در تربیت جوانان بسیار کوشید و با دقت و درایت و برنامه‌ریزی از فساد و تباهی آنان جلوگیری کرد و خانواده‌ها در این میان، نقشی حساس و فراگیر دارند. در گذشته حکومت‌های طاغوتی و فرعون‌ی، جوانان پسر را به قتل می‌رساندند و دختران را آزاد می‌گذاشتند. این کار به دو علت بود: یکی اینکه از خطر قیام و شورش آنها در امان بمانند و دیگر اینکه تعادل جنس دختر و پسر را برهم بزنند تا جامعه به سوی فساد و فحشا کشیده شود. در عصر حاضر در کشورهای غربی و کشورهایی که به تعالیم دینی و اخلاقی اهمیت نمی‌دهند، بسیاری از ناهنجاری‌ها و کجروی‌های اجتماعی به وسیله جوانان انجام می‌شود؛ مانند قتل، خودکشی، اعتیاد، سرقت، تجاوز و فحشا و... و برای کاهش آنها هر ساله سرمایه‌های کلانی صرف می‌شود که نتیجه

زیادی دربر ندارد و روز به روز دامنه آنها گسترش می‌یابد؛ ولی اگر در این باره به نقش دین در جامعه اهمیت دهند و جوانان تربیت دینی شوند، هم میزان جرائم کاهش می‌یابد، هم جامعه امن و سالم می‌شود و هم به این همه پلیس و زندان و مراکز قضایی نیازی نیست؛ بنابراین پرورش استعداد دینی جوانان بسیار با اهمیت و اساسی است و نباید از آن غافل شد و در این راستا به سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی نیاز است تا نسلی با ایمان، سالم، وظیفه‌شناس، درستکار، امین، فداکار، شجاع و هدف‌دار داشته باشیم تا ان شاء الله جامعه‌ای اسلامی و ایده‌آل به وجود آید.

منابع:

قرآن کریم

سوره احقاف، (آیه ۱۵).

آل عمران، (آیه ۱۶۴).

سوره نساء، (آیه ۵۹).

سوره طه، (آیه ۵۰).

۱- اعتصامی، پروین.

۲- احمدیان، سمیرا: سماواتی، عباس: محسنی، فرید (۱۴۰۰)، وظایف والدین از پیشگیری از انحرافات اطفال و نوجوانان از دیدگاه فقهی و حقوقی، نشریه دیدگاه‌های حقوق قضایی، شماره ۹۵.

۳- اسفندیار، محمودرضا: ملکی، زهرا (۱۳۹۹)، تکالیف والدین در قبال تربیت فرزند در اسلام و یهودیت، نشریه معرفت اخلاقی، شماره ۲۷.

۴- آقامحمدی، جواد (۱۳۹۲)، بررسی نقش الگوی تربیت والدین در تربیت دینی فرزندان، نشریه پژوهش نامه تربیت تبلیغی، سال اول شماره ۲.

۵- انصاری، علیرضا: نوری، اعظم (۱۴۰۰)، وظایف والدین در تربیت معنوی فرزند، نشریه ره توشه، شماره ۱۳.

۶- باهنر، ناصر، ۱۳۸۸، آموزش مفاهیم دینی همگام با روان شناسیرشد، چ دهم، تهران، شرکت چاپ و نشر بین الملل.

۷- بهشتی، ریحانه یا فرزند صالح.

- ۸- پاک نیا تبریزی، عبدالکریم (۱۳۹۰)، زمینه‌های تربیت فرزند صالح از منظر امام مجتبی علیه السلام، نشریه مبلغان، شماره ۱۴.
- ۹- پورعبدلی، محمد: کدیور، پروین: همایونی، علیرضا (۱۳۸۷)، ارتباط بین شیوه‌های فرزند پروری مادر و فرزند پروری ادراک شده بامکان کنترلی و خود پنداره فرزندان، نشریه دانش و پژوهش در روان شناسی کاربردی، شماره ۳.
- ۱۰- حر عاملی، محمد بن حسن، ۱۴۰۹، وسائل الشیعه، موسسه آل البيت - علیهم السلام -، قم
- ۱۱- حسن زاده، صالح (۱۳۹۲)، عوامل تحکیم خانواده در فرهنگ اسلامی، نشریه پژوهش نامه معارف قرانی، شماره ۱.
- ۱۲- خیری، یوسف: نعمتی، جواد: ساجدی، اکبر (۱۳۹۹)، نقش مادر در تربیت کودکان از منظر آموزه های اسلامی، نشریه مطالعات علوم اسلامی انسانی، شماره ۲.
- ۱۳- دهقانی، فرزانه: فقیهی، علیرضا (۱۳۹۵)، تربیت خانوادگی در قرآن، نشریه پیوند، شماره ۴۴۲.
- ۱۴- داوودی، محمد: نقش علم در تربیت دینی، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه (قم).
- ۱۵- رستمی نسب، عباسعلی، ۱۳۸۸، فلسفه تربیتی ائمه اطهار علیهم السلام، کرمان، دانشگاه شهید باهنر.
- ۱۶- رستمی نصب، عباسعلی: شبستری نژاد راوری، زهرا (۱۳۹۴)، نقش خانواده در انتقال ارزش ها از منظر قرآن کریم، نشریه معرفت، شماره ۲.
- ۱۷- شاکری نیا، ایرج، ۱۳۷۹، «دین، نیاز دیروز، امروز و فردای انسان»، مقاله ارائه شده در همایش دین و دنیا از منظر امام علی (ع)، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان.
- ۱۸- شریعتی، سید صدرالدین: صحرائی، فاطمه (۱۳۹۸)، نقش والدین در تربیت عاطفی کودک با بهره گیری از سیره امام رضا(ع)، نشریه ف هنگ مشاوره و روان درمانی، شماره ۳۸.

- ۱۹- شعاری نژاد، علی اکبر، ۱۳۶۵، «فرهنگ علوم رفتاری»، تهران، انتشارات امیرکبیر
- صالحی زاده، محمداسماعیل: محمدی، روح الله (۱۴۰۱) ، نقش اعتدال والدین در سلامت روان فرزندان از منظر قرآن و روایات، نشریه تحقیقات کاربردی در حوزه قرآن و حدیث، شماره ۵.
- ۲۰- صالحی زاده، محمداسماعیل: محمدی، روح اهلل (۱۴۰۱) ، نقش اعتدال والدین در سلامت روان فرزندان از منظر قرآن و روایات، نشریه تحقیقات کاربردی در حوزه قرآن و حدیث، شماره ۵
- ۲۱- صیدی سامانی، همایون، ۱۳۸۹، تربیت دینی چیست، سایت مدرسه
- ۲۲- طبرسی، حسن بن فضل، ۱۳۷۰، مکارم الاخلاق، الاشریف الرضی، قم
- ۲۳- علماءالدین، سیدمحمدرضا (۱۳۹۰) ، پاسداری از نهاد خانواده در سیره قرانی امام حسین، نشریه قرانی کوثر، شماره ۴.
- ۲۴- قنبری، معصومه (۱۳۹۴) ، نقش والدین در تربیت فرزند در سیره پیامبر صلی الله علیه و آله، نشریه مطالعات پرورشی زنان با رویکرد اسلامی، شماره ۳.
- ۲۵- کاردان، علی محمد، ۱۳۷۲، فلسفه تعلیم و تربیت، تهران، انتشارات سمت.
- گلی، مهرناز (۱۳۹۴) ، نقش والدین در پرورش عزت نفس فرزندان و سلامت معنوی آنان از دیدگاه اسلام، نشریه تاریخ پزشکی، شماره ۲۵.
- ۲۶- محمدزاده، اعظم: حیدری، حلیمه: احمدی، کریمه (۱۳۹۹) ، بررسی نقش والدین در تربیت دینی فرزند پیش از تولد در اسلام، نشریه مطالعات پژوهشی زنان با رویکرد اسلامی، شماره ۱۳.
- ۲۷- منصوری، زهره: نصیری، رقیه (۱۴۰۰) ، نقش تربیتی مادر بر فرزندان با تاکید بر آیات و روایات، نشریه پژوهش نامه نوین فقهی حقوقی زنان و خانواده، شماره ۱۴.
- ۲۸- هاشمی، سید حسین (۱۳۸۶) ، قرآن و نقش تربیتی مادر در خانواده، نشریه پژوهشهای قرانی، شماره ۴۹ و ۵.